

ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМДА ЗАМОНАВИЙ ҲАМКОРЛИКНИНГ АҲАМИЯТИ.**Нурматова Клара Инагамовна**

Тошкент шаҳар Бектемир тумани

108-ДМТТнинг тарбиячиси.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14277881>

Аннотация. Инклюзив таълим турли имкониятларга эга болаларга бир хил таълим олиш имкониятини яратишга қаратилган замонавий ёндашувдир. Бунда ҳар бир боланинг ўзига хос эҳтиёжларини инобатга олиш ва уларга индивидуал ёрдам кўрсатиш муҳим аҳамиятга эга. Замонавий ҳамкорлик инклюзив таълимни муваффақиятли амалга оширишда муҳим ўрин тутади. Оила, мактаб ва жамият ўртасидаги мустаҳкам алоқалар ўқувчиларнинг ижтимоий интеграцияси ва академик ютуқларини оширишга ёрдам беради.

Шунингдек, педагоглар, психологлар ва дефектологлар ўртасидаги ҳамкорлик инклюзив таълим сифатини ошириш ва янги инновацион усулларни жорий қилиш имконини беради. Замонавий ҳамкорлик воситалари, айниқса, ахборот-коммуникация технологиялари инклюзив таълим жараёнини янада самарали таъкил қилиш имконини яратади.

Калит сўзлар: Инклюзив таълим, замонавий ҳамкорлик, таълимда интеграция, ахборот технологиялари, болаларнинг ижтимоий мослашуви, индивидуал эҳтиёжлар, педагогик ҳамкорлик, инклюзив ёндашув.

ЗНАЧЕНИЕ СОВРЕМЕННОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБРАЗОВАНИИ.

Аннотация. Инклюзивное образование направлено на создание единой образовательной среды для детей с различными потребностями, что способствует равенству и инклюзии в обществе. Современное сотрудничество между учителями, родителями, психологами и различными образовательными учреждениями играет ключевую роль в повышении качества инклюзивного образования. Такое взаимодействие помогает учащимся лучше адаптироваться в социуме и улучшает их академические достижения. Использование современных технологий усиливает сотрудничество, создавая более комфортную и доступную среду для учащихся. Кроме того, современное сотрудничество в инклюзивном.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, современное сотрудничество, интеграция в образовании, информационные технологии, социальная адаптация детей, индивидуальные потребности, педагогическое сотрудничество, инклюзивный подход.

THE IMPORTANCE OF MODERN COLLABORATION IN INCLUSIVE EDUCATION

Abstract. *Inclusive education aims to provide a unified learning environment for students with diverse needs, fostering equality and inclusion within society. Modern collaboration—among teachers, parents, psychologists, and various educational institutions—plays a crucial role in enhancing the quality of inclusive education. Such collaboration helps students adapt socially and improves their academic achievements. Utilizing modern technologies further strengthens collaboration, creating a more supportive and accessible environment for students. Additionally, modern collaboration in inclusive education is essential for addressing challenges in the educational process, refining inclusive approaches, and meeting individual needs.*

Keywords: *Inclusive education, modern collaboration, educational integration, information technology, social adaptation of children, individual needs, pedagogical collaboration, inclusive approach.*

Инклюзив таълим турли имкониятларга эга болаларга бир хил таълим олиш имкониятини яратишга қаратилган замонавий ёндашувдир. Хурматли Президентимиз Шавкат Миранович Мирзиёевнинг БМТ инсон ҳуқуқлари бўйича кенгаши 46-сессиясидаги нутқида стратегия йўналишлар, жумладан, ногиронлар ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенсияни ратификация қилиш масаласига алоҳида эътибор қаратилди. Президентимизнинг ушбу инсонпарварлик ташаббуси жаҳоншумул аҳамиятга эга ҳисобланиб, бу масалага юртимизда жиддий эътибор янада кучайтирилди.

Ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш катта ва кўплаб омилларга боғлиқ соҳа. Мен унинг битта йўналиши, яъни инклюзив таълимга тўхталмоқчиман.

Инклюзив таълим, у ўқув дастури эмас, балки ўқишда, ўрганишда имконияти чекланган болаларни умумий таълим (оммавий)га қўшиш, барча қатори уларга ҳам эътибор қаратиладиган таълимдир. Бунга ҳар бир боланинг, шу жумладан ногиронлиги бўлган ва кўшимча ёрдамга муҳтож бўлган болаларнинг эҳтиёжларини қондирадиган педагогика орқали эришилади. Инклюзив таълимда педагогнинг касбий маҳорати бош омил ҳисобланади. Педагог болаларнинг турли тоифага эга бўлишига қарамай барчасига бирдек муомалада бўлиши, болага шахс сифатида қараб, уларнинг ҳуқуқларини ҳимоялаши ва ҳурмат қилиши зарур. Ўзбекистоннинг янги таълим тизими болаларга шунчаки академик билимларни сингдириш эмас, балки уларда кундалик ҳаётда ва келажақда керак бўладиган кўникмаларни шакллантиришга қаратилган. Тизим эркин мулоқат қила оладиган, фикрлайдиган, ҳаётдаги ҳар қандай масала ва муаммоларга ижодий ечим топа оладиган,

жамоада ишлай оладиган ёшларни камол топтиришга қаратилган. Бу “4К” модели (алоқа, ҳамкорлик, танқидий фикрлаш ва ижодкорлик) асосида яратилган янги дарслик дастури билан мустаҳкамланган.

Инклюзив таълимнинг дастлабки қадами мактабгача таълим ташкилотидан (кейинги ўринларда МТТ) бошланар экан, инклюзив таълимни самарали жорий этиш ва ривожлантириш учун янгича замонавий ҳамкорлик усуллари қўллаш муҳим омил ҳисобланади. Бу таълим тури ногиронлиги бор ёки алоҳида эҳтиёжларга эга болаларни ҳам жамиятга, ҳам таълим жараёнига қўшишни мақсад қилган. Ҳамкорлик масалаларида бир неча томоннинг мувофиқлаштирилган иши зарур. Педагоглар инклюзив таълимга тайёр бўлишлари, ногиронлиги бор шахслар билан ишлашдаги кўникмалари, махсус курслар ва тренинглар орқали оширилган малакалари мавжуд бўлиши, ногиронлиги бор болажонларга алоҳида эътибор бера олишида ва уларнинг эҳтиёжларига мослаб дарс ўтишларида қўл келади. Ота-оналар фарзандларининг эҳтиёжларини тушуниб, уларга қўллаб-қувватловчи муҳит яратишлари, МТТ, мактаб, кейинчалик олий таълим муассасалари педагоглари билан узвий алоқада бўлишлари лозим. Тиббиёт мутахассислари ва психологлар болаларнинг руҳий, жисмоний ҳолатини тушунишлари, педагог тарбиячи, педагог ўқитувчилар билан ҳамкорликда таълим жараёнига тўғри ёндашувни ишлаб чиқишлари зарур. Жамият ва жамоат ташкилотлари инклюзив таълимга йўналтирилган замонавий ёндашилган дастурлар, дарсликлар ишлаб чиқишлари, жамоатчиликка инклюзив таълимнинг аҳамиятини тушунтиришда ёрдам бериши муҳим. Бундай ҳамкорлик инклюзив таълимни сифатли ва барча учун тенг имкониятли қилишга ёрдам беради.

Инклюзив таълимда ҳамкорлик масаласини кенгрок очиш учун қуйидаги асосий жиҳатларга эътибор бериш муҳим. Инклюзив таълимни жорий қилиш учун давлат ёки жамоат ташкилотлари ўқув-методик қўлланмалар, махсус технологиялар, моддий ёрдам ва таълим дастурларини ишлаб чиқишлари зарур. Бу ташкилотлар жамоатчиликнинг инклюзив таълимга бўлган муносабатини ўзгартиради. МТТ, мактаб маъмурияти инклюзив таълимни ривожлантирувчи муҳитни, ногиронлиги бор болалар учун махсус қўллаб-қувватловчи воситалар, масалан, ўқиш, ёзиш ва аралашувни енгиллаштирувчи технологияларни бўлишига эътибор қаратиши лозим. Бу таълим жараёнини режалаштириш, керакли ресурсларни ажратиш ва педагогларга зарурий кўникмаларни шакллантириш имкониятларини яратишни ўз ичига олади. Педагоглар, психологлар ва дефектологлар, махсус таълим мутахассислари ногиронлиги бор болаларга алоҳида ёндашув билан таълим беришда ҳамкорлик қилишлари зарур. Масалан, педагоглар махсус таълим мутахассисларидан таълим жараёнидаги ноодатий ҳолатлар борасида маслаҳатлар

олишлари мумкин. Бу ҳамкорлик болаларнинг индивидуал таълим режаларини ишлаб чиқишда, уларнинг ўқув ва ижтимоий эҳтиёжларини қондиришда ёрдам беради. Ота-оналар инклюзив таълимда фаол қатнашиб, болаларнинг ўқув жараёнидаги муваффақиятларини кузатиб боришлари, педагоглар фикри, маслаҳати билан қизиқишлари муҳим. Бу ҳамкорлик ота-оналарнинг фарзандларига ёрдам бериш имкониятини оширади, шунингдек болаларнинг ўқув жараёнига нисбатан ишончларини кучайтиради. Маҳаллий ҳамкорлик орқали МТТлар, мактаблар ва жамоат ташкилотлари ўртасида шерикчилик муносабатлари ўрнатилиб, маҳаллий тадбиркорлар, ташкилотлар ва таълим муассасалари инклюзив таълимни қўллаб-қувватлаш учун маблағ ёки моддий ресурслар билан таъминлаш муаммоларига биргаликда ечим топишлари мумкин. Инклюзив таълимда фақатгина мутахассислар эмас, балки болаларнинг ўзаро дўстона, оқилона муносабатлари, ҳамкорлиги ижтимоий кўникмаларни ривожлантиришга ёрдам беради, ушбу ҳамкорлик орқали инклюзив таълим муваффақиятли бўлади.

Педагоглар, психологлар ва дефектологлар ўртасида жамоавий ҳамкорлик орқали жамоавий дарслар режаси ва мазмуни ишлаб чиқиши, биргаликда ўтказилиши ва индивидуал таълим режаси (ИТР)ни ишлаб чиқишлари ва ҳар бир болага индивидуал эҳтиёжларига мувофиқ равишда ёрдам кўрсатишни таъминлашлари, таълим жараёнида қўллаб-қувватловчи технологиялардан, яъни замонавий технологиялардан, шу жумладан аудиовизуал воситалар, қўшимча ускуналардан фойдаланиш инклюзив таълимни енгиллаштиради. Жамоатчиликда инклюзив таълимнинг аҳамиятини тушунтириш, унинг ижтимоий қийматини ошириш муҳимдир. Давлат даражасида қўллаб-қувватловчи дастурлар ва инклюзив таълимни таъминлаш учун қонунчилик базасини такомиллаштириш инклюзив таълимнинг узоқ муддатли муваффақияти учун муҳимдир. Юқорида тилга олинган вазиятлар инклюзив таълимда муваффақиятга эришиш учун барча иштирокчилар ўртасида кучли ва мувофиқлаштирилган ҳамкорликни талаб қилади.

Қуйида МТТларда инклюзив таълим беришда ҳамкорликни яхшилашга хизмат қилувчи замонавий усуллар келтирилган:

1. Мултидисциплинар жамоалар ташкил этиш. Педагоглар, психологлар, логопедлар, дефектологлар (махсус таълим мутахассислари) ва тиббиёт ходимларидан иборат жамоалар тузиш орқали болаларга ҳар томонлама ёрдам кўрсатиш. Мултидисциплинар жамоалар боланинг шахсий ривожланиш режасини яратиш ва уни кузатишда самарали ҳамкорлик қилиш имконини беради.

2. Рақамли платформа орқали ҳамкорлик қилиш. Онлайн платформа ва мобил иловаларни жорий қилиш орқали педагоглар, ота-оналар ва мутахассислар ўртасида тезкор алоқани ва видеоконференциялар орқали тезкор ҳамкорликни таъминлаш.

3. Инклюзив таълим бўйича маслаҳатчи педагоглар жорий қилиш. Таълим муассасаларида инклюзив таълимга ихтисослашган маслаҳатчи педагогларни тайинлаш, уларни болаларнинг таълим жараёнини самарали ташкил қилишда қўллаб қуватлаш. Маслаҳатчи педагоглар тарбиячи, ўқитувчи ва ота-оналарга инклюзив таълим бўйича маслаҳатлар бериш ва мутахассислар билан алоқада бўлишни таъминлашлари мумкин.

4. Кейс-конференциялар ўтказиш. Ҳар бир бола учун индивидуал ҳолатга оид кейс-конференциялар ўтказиш, унда педагоглар, психологлар ва ота-оналар боланинг ривожланишини муҳокама қилиб, ўз фикр ва тавсияларини баён этишлари мумкин. Бундай учрашувлар болаларнинг ривожланишини тўлиқ тушуниш ва уларга индивидуал ёндашиш имконини яратади.

5. Ота-оналар ва мутахассислар учун тренинг ва мастер-класслар ташкил қилиш. Ота-оналар ва педагоглар учун инклюзив таълимнинг муҳим жиҳатлари, алоҳида эҳтиёжли болалар билан ишлашдаги амалий усуллар ва уларнинг ривожланишини қўллаб-қуватлаш бўйича тренинг ва мастер класслар ўтказиш. Ушбу тадбирлар ота-оналарни ҳамкорликка жалб қилиш ва уларнинг билимларини оширишга ёрдам беради.

6. Жамоатчилик ҳамкорлиги ва кўнгилчиларни жалб қилиш. Жамоат ташкилотлари, ҳомийлар ва кўнгилчиларни инклюзив таълим дастурларига жалб қилиш орқали болаларга қўшимча ёрдам ва қўллаб қувват бериш.

7. Турли интерактив тадбирлар ва ўйинлар уюштириш. Болалар ўртасида жамоавий ишлаш ва ҳамкорлик кўникмаларини ривожлантириш учун интерактив тадбирлар, ўйинлар ва спорт машғулотларини ўтказиш. Бундай фаолиятлар болаларга бир-бирини қўллаб-қуватлашни ўргатади ва жамоавий муҳит яратишга ёрдам беради.

8. Виртуал ва аугментланган реаллик (VR ва AR) технологиялари. Болалар учун махсус тайёрланган интерактив ўйинлар ва машғулотлар орқали таълим жараёнини жонли ва қизиқарли қилиб ташкил этиш. Эҳтиёжманд болалар учун қийин бўлган ҳаётий вазиятларни симуляция қилиш, уларга реал ҳаётдаги қобилиятларни ривожлантиришга ёрдам беради.

9. Онлайн платформа ва веб-қўлланмалар. Педагоглар ва ота-оналар учун қўлланмалар, видиодарслар ва мулоқот учун махсус платформалар яратиш. Махсус эҳтиёжли болалар учун мослаштирилган материалларни онлайн форматда тақдим этиш, болаларга масофадан ёрдам бериш имконини беради.

10. Махсус кўмакчи дастурий таъминотлар. Инклюзив таълимга мослаштирилган мобил илова ва дастурларни жорий қилиш, масалан, кўриш қобилияти чекланган болалар учун аудиокитоблар, нутқни таниб олиш технологиялари ва бошқалар. Махсус дастурлар болаларнинг ўқиш, ёзиш ёки мулоқат қилиш қобилиятларини ривожлантиришда қўл келади.

11. Адаптив таълим платформалари ва сунъий интеллект (AI). Сунъий интеллектга асосланган адаптив таълим платформалари болаларнинг билим даражаси ва ривожланишига мослашадиган таълим материалларини такдим этади. AI ёрдамида ҳар бир боланинг индивидуал эҳтиёжларини баҳолаш ва уларга мослаб махсус машғулотлар тайёрлаш мумкин.

12. Таълимда геймификация (геймлаштириш). Болаларнинг қизиқишини ошириш учун ўйинлар орқали таълим жараёнини ташкил қилиш. Геймификация болаларни рағбатлантиради, уларни таълим жараёнида фаол иштирок этишга ундайди ва ўқув жараёнини қизиқарли қилади.

13. Сенсорли хоналар ва сенсор терапия. Мактабгача таълим ташкилотларида, мактабларда сенсорли хоналар (сенсор румлар) ташкил этиш, бу ерда болалар турли материаллар, ранглар ва тўқималар орқали ҳисларини ривожлантиришади. Сенсор терапия болаларда мулоқот ва руҳий барқарорликни ривожлантиришга ёрдам беради.

14. Махсус эҳтиёжли болалар учун махсус робототехника воситаларини ишлатиш, масалан, жисмоний чеклови бўлган болаларга махсус роботлар ёрдамида асосий ҳаракатлар ва моторика машқлари ўргатиш. Роботлар болаларнинг диққатини жамлаш, мантиқий фикрлаш ва мулоқот қобилиятини ривожлантиришда фойдали бўлади.

15. Болалар ва уларнинг ота-оналари ўртасида тажриба алмашиш учун жамоавий таълим платформалар ва ижтимоий лойиҳалар ташкил этиш. Мисол учун, махсус муҳокама гуруҳлари ёки форумлар орқали ота-оналар ўртасида тажриба алмашиш ва қўллаб-қувватлаш муҳитини яратиш.

16. Ота-оналар ва педагоглар учун онлайн ва офлайн форматда қўшма ўқув курслари ва интерактив тренинглар ташкил қилиш. Бу каби курслар инклюзив таълимнинг долзарб масалалари, болаларнинг эҳтиёжлари ва улар билан ишлаш услублари ҳақида билим ва кўникмаларни оширади.

17. Реабилитация, қўллаб-қувватлаш учун ота-оналар ва болалар учун масофадан туриб виртуал маслаҳат бериш учун психологлар, логопедлар, дефектологлар хизматларини ташкил этиш. Бу болаларга ёрдам кўрсатишда кенгроқ мутахассислар билан тезкор маслаҳат олиш имкониятини яратади.

18. Ҳар бир бола учун интерактив таълим режасини яратиш. Болаларнинг ўқув жараёнига индивидуал ёндашиш учун ҳар бир бола учун интерактив таълим режаси яратиш, бу режа боланинг эҳтиёжлари ва қобилиятларини инобатга олади. Махсус платформалар орқали режани кузатиш ва уни янгилаш имкониятини яратиш, бу боланинг ривожланишига мос равишда ўзгартириш киритишга ёрдам беради.

19. Платформада жамоавий кейс таҳлиллари. Инклюзив таълимда ҳамкорлик масаласи инклюзив таълимни самарали жорий этишда муҳим омил ҳисобланади.

Олдимизга қўйилган вазифа эҳтиёжманд болажонларни кичик ёшдан оқ ўз тенгдошлари даврасига қўшиш, яъни мактабгача таълим ташкилотларига олиш, бу қадамни умумий мактабларда давом эттириш, уларнинг ҳаётимиздаги иштирокини кенгайтириш, барча қатори асосий оқимга қўшилишига эришиш.

Бола - ато этилган мўъжиза, оиламиз қувончи, авлодимиз давомчиси. Ҳеч бир ота-она фарзандини тенгдошлари орасида энг охирида бўлишини истамайди. Ҳамма ўз фарзандини ташаббускор, ғайратли ва шижоатли бўлишини ҳохлайди. Инклюзив таълим Ўзбекистон Республикасидаги ҳеч бир бола давлатимизнинг назаридан четда қолмаганлигининг исботидир.

Инсоннинг қиймати унинг қобилияти ва ютуқлари билан ўлчанмайди. Ҳар бир инсон ҳис қилиш ва фикрлашга қодир. Ҳар ким мулоқат қилиш ва тинглаш ҳуқуқига эга. Инсонлар бир бири билан бугунда офлайн мулоқат қилишга, тенгдошларининг қўллаб қуватлашига ва дўстлашишига муҳтож. Ҳақиқий таълим ҳақиқий муносабатларда амалга оширилади.

Турли хиллик ҳаётнинг барча жабҳаларини яхшилайти, ҳамжихатликдаги ишлар муваффақиятга етаклайди.

Инклюзив таълимдаги ҳамкорлик ишлари натижасида болада ўзига ишонч пайдо бўлса, болада ўсиш, ривожланиш намоён бўлади.

Бола ўзига ишонаётган инсонларнинг кўплигини билиши, барчанинг эътибор марказида эканлигини ҳис этиши унга яхши кайфият бағш этади, бу биз педагогларнинг ва катталарнинг ютуғи ҳисобланади.

REFERENCES

1. Гарибова Ф.Ш. (2019) Инклюзив таълим: назарий асослар ва амалий йўналишлар. Тошкент: Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги.
2. Савитская Н.В. (2018). Инклюзив таълим: тадқиқот ва амалиёт. Тошкент: Нодавлат таълим ташкилоти.

3. Касимова Л.И. (2021). Инклюзив таълим: методологик асослар ва самарадорлик. Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Олий таълим институти.
4. Султанов Ф.И. (2021). Инклюзив таълим: жамиятда ҳамкорликнинг роли. Тошкент: Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.